

Een archeologische inspectie op de hoek Koopmansplein–Kruisstraat te Assen (D)

M.J.M. de Wit

ARC-Rapporten 2011-59

Groningen
2011
ISSN 1574-6887

Colofon

Een archeologische inspectie op de hoek Koopmansplein–Kruisstraat te Assen (D)

ARC-Rapporten 2011-59
ARC-Projectcode 2011/122

Tekst

M.J.M. de Wit

Veldfotografie

M.J.M. de Wit

Afbeeldingen

B. Schomaker

Redactie

N. van Malssen, K. Otten

definitieve versie

Autorisatie — C.G. Koopstra

Uitgegeven door

ARC bv

Postbus 41018

9701 CA Groningen

ISSN 1574-6887

Een recente lijst van de ARC-Rapporten is te vinden op www.arcbv.nl

Projectgegevens

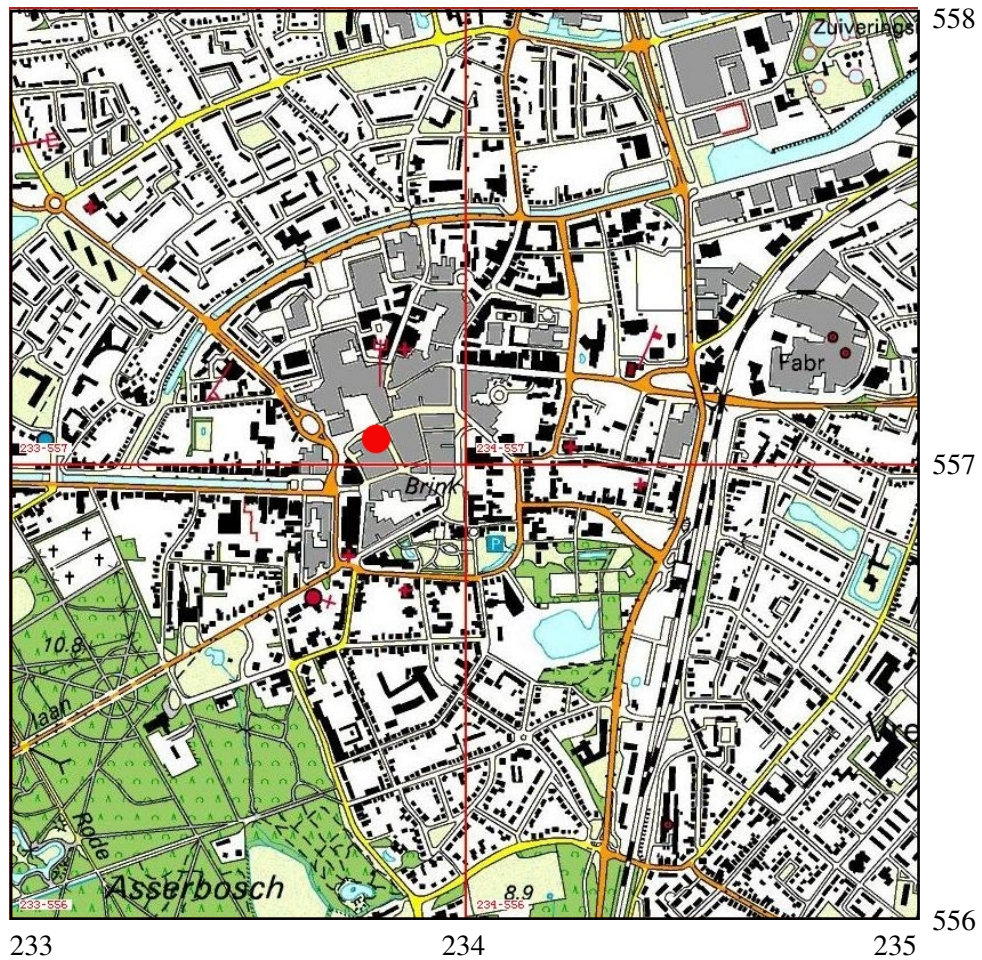
Projectnaam	Nieuwbouw Vanderveen
Projectcode	2011/122
CIS-code	45.850
Status	Definitief (4 augustus 2011)
Beheer en plaats van documentatie	ARC bv
Projectleider	M.J.M. de Wit
Contact	050-3687192/06-55147249, m.de.wit@arcbv.nl
Opdrachtgever	Warenhuis Vanderveen BV, dhr. N. Vanderveen
Contact	0592-311611, warenhuis@vanderveen.nl
Bevoegde overheid	Gemeente Assen
Toetsing	Drents Plateau, mw. drs. M. Montforts
Contact	0592-305944, m.montforts@drentsplateau.nl

Locatiegegevens

Toponiem	Hoek Koopmansplein–Kruisstraat
Plaats	Assen
Gemeente	Assen
Provincie	Drenthe
Kaartblad	Kaartblad
RD-centrumcoördinaat	233.803/557.073
Oppervlakte	Ca. 80 m ²

Beschrijving onderzoekslocatie

Geomorfologie	Zandvlakte
Bodem	Zandgronden
Historische situatie	Historische binnenstad Assen
Archeologische verwachting	Gracht kloosterterrein Maria in Campis, Late Middeleeuwen – Nieuwe Tijd

Afbeelding 1. Topografische kaart van de onderzoekslocatie (rode stip) en omgeving, voorzien van RD-coördinaten. Bron: Topografische Dienst Nederland.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding tot het onderzoek

In opdracht van Warenhuis Vanderveen BV heeft Archaeological Research & Consultancy (ARC bv) een archeologische inspectie uitgevoerd op het nieuwbouwterrein van het warenhuis op de hoek Koopmansplein – Kruisstraat in het centrum van Assen. Het terrein bevindt zich aan de noordoostkant van het huidige winkel-pand. Tot voor kort stond hier bebouwing, maar deze is onlangs gesloopt (afb. 2). Het onderzoek is uitgevoerd op 18 maart 2011 door mw. drs. M.J.M. de Wit. Het archeologisch onderzoek is uitgevoerd conform de eisen die gesteld worden in de Kwaliteitsnorm voor de Nederlandse Archeologie (KNA versie 3.2).¹

1.2 Ligging en beschrijving van het onderzoeksgebied

Het onderzoeksgebied bevindt zich aan de noordoosthoek van de reeds bestaande bebouwing van het warenhuis, op de hoek van het Koopmansplein met de Kruisstraat (afb. 1). Tot voor kort stonden hier twee panden. Deze zijn ten behoeve van de geplande nieuwbouw voor het warenhuis gesloopt.

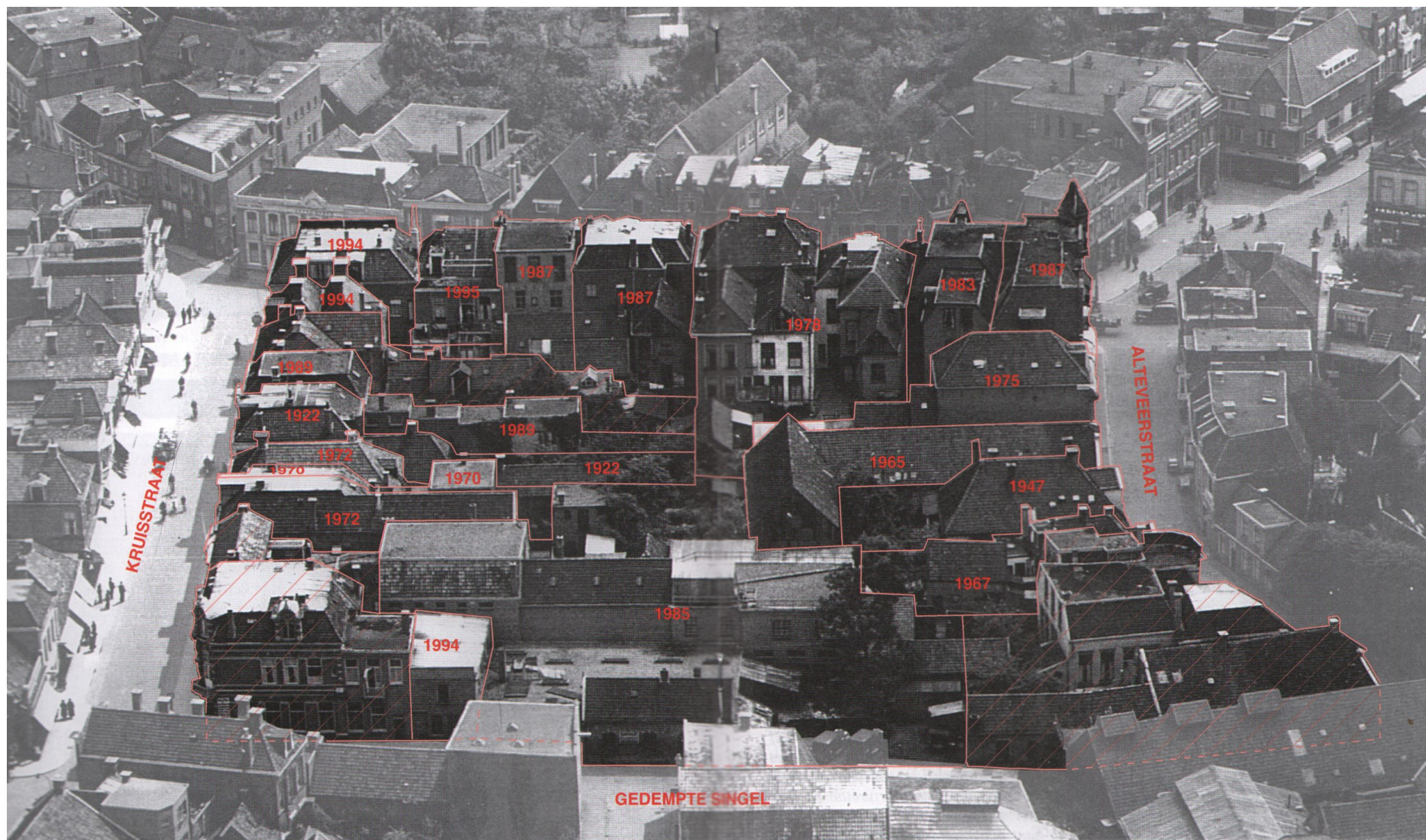
1.3 Doel van het onderzoek

Het doel van de archeologische inspectie is het documenteren van gegevens en het veiligstellen van materiaal van vindplaatsen om daarmee informatie te behouden die van belang is voor kennisvorming over het verleden. In dit specifieke geval gaat het om het documenteren van een deel van de gracht of singel van het kloosterterrein Maria in Campis, dat in de bouwput is aangetroffen.

1.4 Werkwijze

Tijdens de archeologische inspectie zijn de archeologische sporen en vondsten, zoals deze bij het uitgraven van de bouwput waren aangetroffen, in kaart gebracht. De sporen (gracht en jongere sloot met houten beschoeiing) zijn zowel gefotografeerd als ingemeten op de tekening van het bouwterrein die door de aannemer, Vosbouw uit Assen, zowel analoog als digitaal ter beschikking is gesteld. Daarnaast is vondstmateriaal verzameld en is een grondboring gezet om de resterende diepte van de gracht te bepalen.

¹De inhoud van de KNA kan worden geraadpleegd op www.sikb.nl.

Afbeelding 2. Stapsgewijze uitbreiding van warenhuis Vanderveen in de 20e eeuw. Het onderzoeksgebied bevindt zich linksonder, het gearceerde gedeelte. Bron: Asser Historisch Tijdschrift (zevende jaargang, nr. 5), pp. 16 – 17.

2 Resultaten

2.1 Sporen en structuren

Tijdens de inspectie is een deel van de oude gracht of singel aangetroffen, die bij het kloosterterrein Maria in Campis heeft behoord (afb. 6). Deze singel liep parallel aan het huidige Koopmansplein-*zz* (daarvoor Gedempte Singel geheten). Van de singel zijn twee fasen aangetroffen: de oudste fase betreft de singel, de jongste een sloot.

Van de sloot zijn twee parallel aan elkaar lopende houten beschoeiingen, bestaande uit horizontale, soms dubbel geplaatste planken, geflankeerd door op regelmatige afstand geplaatste houten paaltjes aangetroffen (s1, afb. 3). Tussen beide beschoeiingen zit een afstand van ca. 1,9 m, de breedte van de sloot waarvan de beschoeiing de begrenzing vormde.

Deze sloot is tussen 1925–1935 gedempt. De sloot is duidelijk te zien op de topografische kaart van 1905 en komt ook nog voor op de topografische kaart uit 1925. Op een schilderij van Coenraad Cieraad uit 1959, waarop de situatie op de hoek Kruisstraat – Gedempte Singel rond 1895 wordt weergegeven, is de sloot eveneens aanwezig (afb. 4). Op een luchtfoto uit 1935 (de eerste verticaalopname van Assen) is de sloot niet meer te zien, evenmin op de topografische kaart van 1940 (verkenning 1937).² De vulling van het spoor bestaat uit vrij homogene, zandige grond, wat erop duidt dat deze destijds is gedempt met grond die van elders is aangevoerd. In de vulling worden dan ook geen vondsten aangetroffen, in tegenstelling tot de ten zuiden van de beschoeiing gelegen oudere singelvulling (s2), waaruit juist zeer veel materiaal afkomstig is.

De vulling van de singel bestaat uit zwarte, humeuze en vrij natte grond. Aan de zuidkant wordt deze vulling oversneden door een latere grondverbetering van lichtbruin zand, die exact samenvalt met de rooilijn van de bebouwing die hier tot voor kort stond (s3; afb. 5; zie ook afb. 6, boven). Hoewel de exacte breedte van de singel niet kan worden achterhaald, moet deze minimaal 5,5 m zijn geweest. De bodem van de singel kon aan de hand van een grondboring worden vastgesteld op ca. 2,5 m –mv. De top van de houten beschoeiing en de singelvulling bevonden zich op ca. 1,3 m –mv.

2.2 Vondstmateriaal

Uit de singelvulling is een aantal vondsten geborgen, waarbij het gaat om scherven aardewerk, Goudse pijpen en om leer. Deze vondsten kunnen beschouwd worden als afval, dat ooit in de singel/gracht is gegooid. De aardewerkvondsten zijn selectief verzameld, waarbij met name is gekeken naar de daterende eigenschappen van de scherven. De leerresten zijn door de opdrachtgever tijdens het uitgraven van de bouwput uit de singelvulling verzameld en tijdens de archeologische inspectie aan

²Schriftelijke mededeling dhr. J. Battjes.

Afbeelding 3. Deel van de noordelijke houten beschoeiing (boven) en één van de paaltjes naast de planken (onder).

Afbeelding 4. Schilderij van Coenraad Cieraad (1958) van de hoek Kruisstraat – Gedempte Singel in 1895. De beschoeide sloot is rechts op het schilderij te zien.

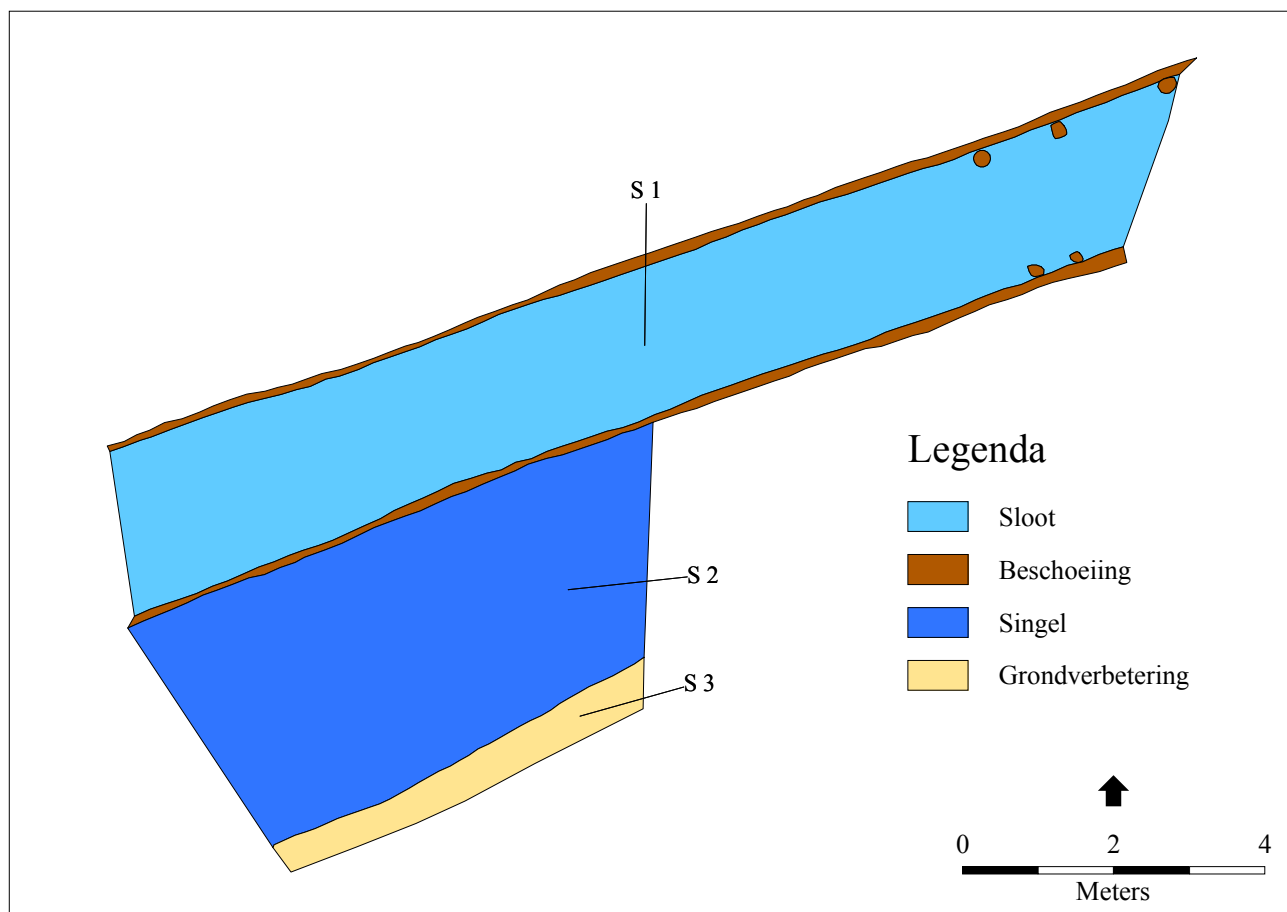
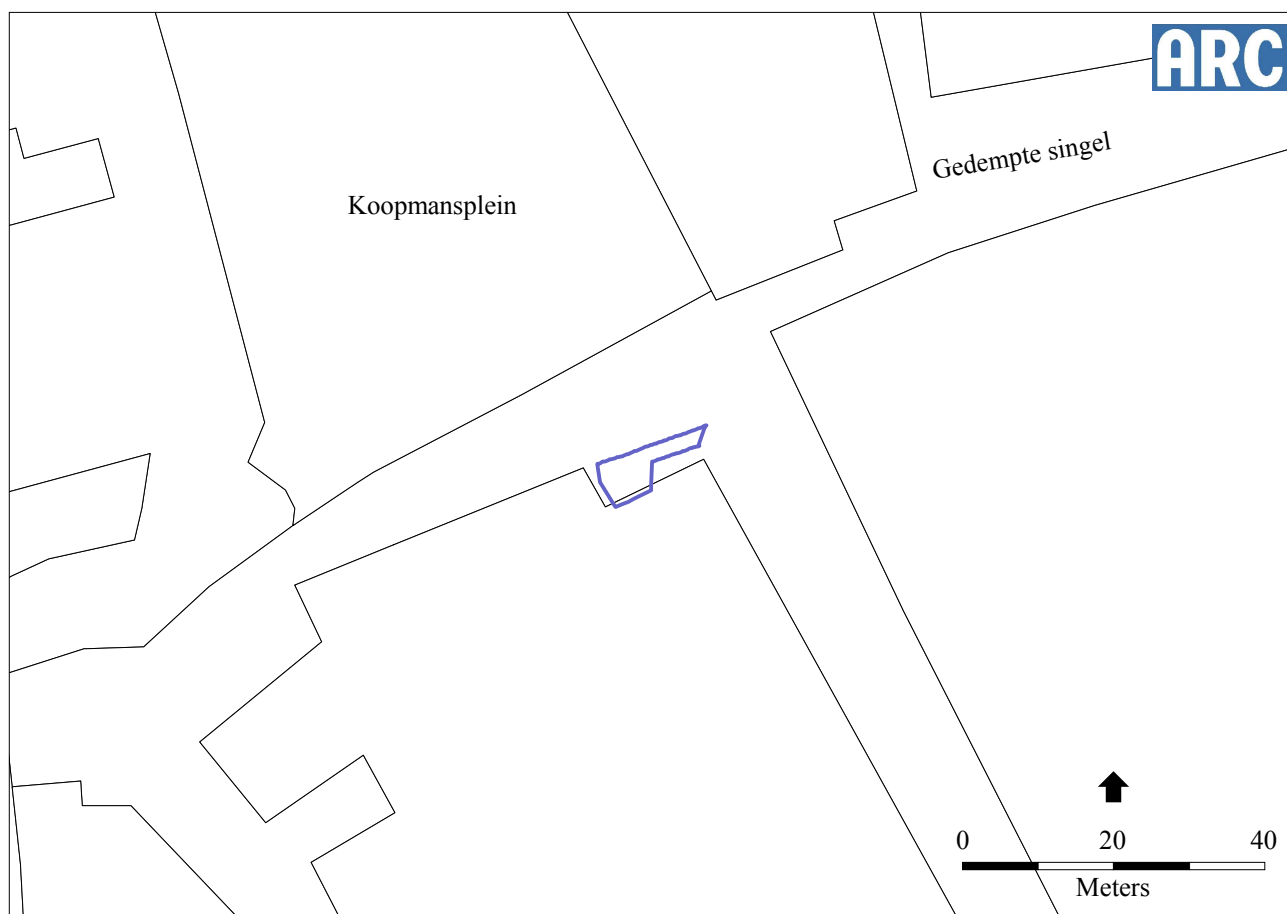
Afbeelding 5. De donkere singelvulling (rechts) wordt doorsneden door een licht-bruine grondverbetering (links).

ARC bv overhandigd. Het aardewerk bestaat uit rood- en witbakkend aardewerk, steengoed, faience, majolica en industrieel wit. Alle aardewerkvondsten dateren uit de Nieuwe Tijd, globaal tussen ca. 1600 – 1800.³

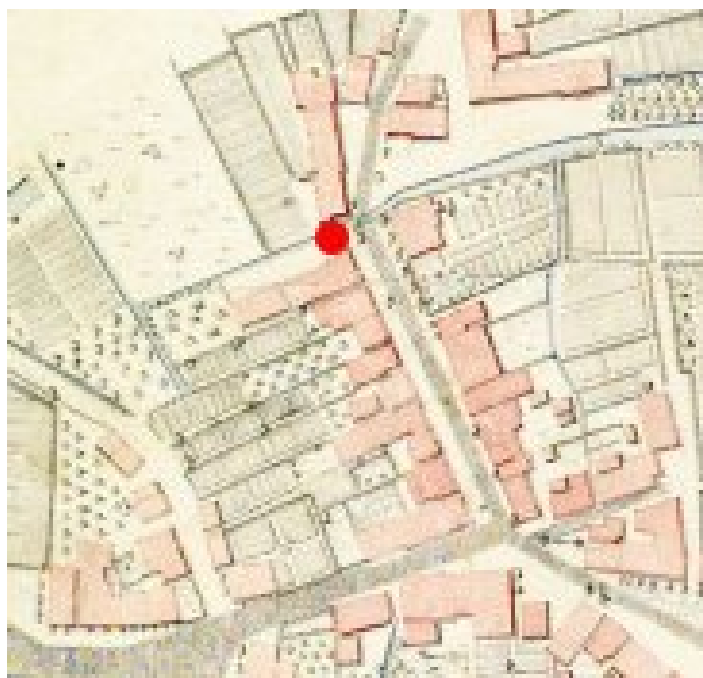
Het leer (vnr. 3) bestaat uit resten van schoenen. Hieronder bevindt zich één nage-noeg complete bandschoen met vetersluiting. Van het bovenleer is het hakgedeelte aanwezig, inclusief twee langwerpige stroken die tussen de zool en het bovenleer genaaid werden. Vetergaten zijn aanwezig in de zijflappen en ook bevinden zich twee vetergaten op de wreef. Veder zijn twee zolen gevonden, één losse zool en één complete zool(laag). Het hakgedeelte van deze laatste zool bestaat uit meerdere lagen. Deze lagen zijn aan elkaar vastgezet d.m.v. houten pinnetjes. Het complete model is op basis van alleen de zool niet te reconstrueren. De overige resten (7 stuks) bestaan uit losse onderdelen van schoeisel, eventueel afkomstig van de hierboven genoemde schoenen. De schoenresten worden gedateerd in de 18e eeuw.⁴

³Determinatie: J.J. Lenting, ARC bv.

⁴Determinatie: M.C. Blom, ARC bv.

Afbeelding 6. Ligging van de locatie (boven) en de aangetroffen sporen (onder).

Afbeelding 7. Fragment van de kaart van Buwama uit 1809 met de Noordersingel (rechtsboven) en links daarvan de sloot; de onderzoekslocatie ligt binnen de rode stip.

3 Conclusie

Het kloosterterrein Maria in Campis, gevestigd in 1259, lag ten oosten van de Weiersloop en was omgeven door singels: de Noordersingel, Oostersingel en Zuidersingel. De Weiersloop (in feite de ‘Westersingel’) moet een min of meer kronkelig stroompje zijn geweest, dat de kloostersingel van water voorzag. Uit historische kaarten van na het jaar 1809, toen de eerste betrouwbare kaart van Assen werd gemaakt, is te zien dat de Noordersingel niet verder doorliep dan tot aan de Kruisstraat. Wel liep een sloot tussen het einde van de toenmalige Noordersingel en de (vergraven) Weiersloop (afb. 7). Bij de demping van de Noordersingel in 1864⁵, tussen de Kruisstraat en de Nieuwe Huizen, werd de sloot ten westen van de Kruisstraat niet gedempt. Deze sloot is uiteindelijk tussen 1925 en 1935 dichtgegooid.

De Kruisstraat is, samen met de Kloosterstraat, de oudst bebouwde straat van Assen en de plek van de afgebroken panden was waarschijnlijk al vóór 1650 bebouwd. De kaart van 1809 toont voor het eerst een duidelijke rooilijn van het oude hoekpand en die is sindsdien in essentie niet veranderd. De kadastrale kaart van 1832 toont de bebouwing op de plaats van het gesloopte hoekpand, met ten westen daarvan vier kleinere, naar achter gelegen huizen, alsmede een schuur die juist iets noordelijker was gesitueerd. De noordmuur van de schuur grensde aan de sloot.

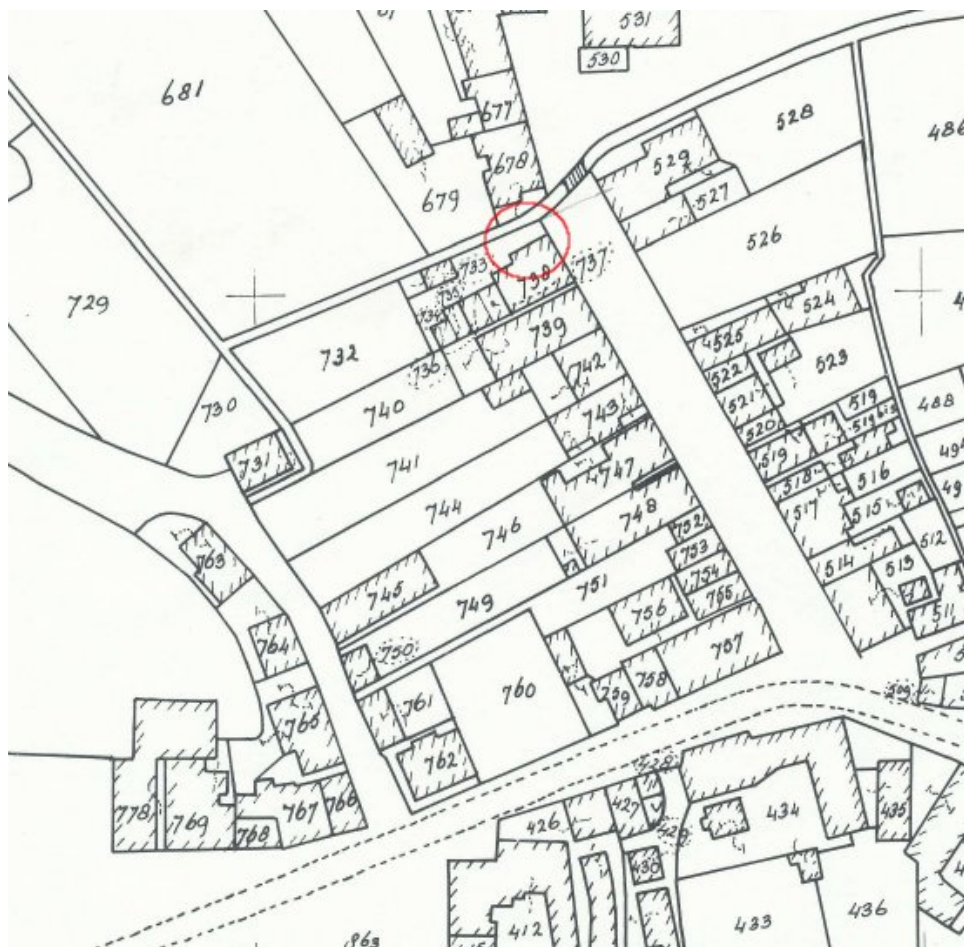
⁵In het jaarverslag van de gemeente Assen over 1864 wordt het volgende gemeld: *Van de Noordersingelgracht werd in de loop van het jaar het laatste gedeelte, strekkende tot aan de Kruisstraat, gedempt en de straat daardoor aanzienlijk verbeterd.*

Volgens de kadasterkaart was in 1832 de afstand tussen het hoekpand en de sloot ca. 2,5 m (afb. 8). Wanneer wordt gekeken naar de sporenkaart (afb. 6) zal deze afstand in werkelijkheid iets meer zijn geweest: ca. 3,5 m. De vier westelijk van het onderzoeksgebied gelegen huizen zijn mettertijd gesloopt en vervangen door bebouwing die iets noordelijker is gesitueerd, echter niet voorbij de rooilijn van het hoekpand. Daarna is deze bebouwing opnieuw vervangen door iets noordelijker gelegen bebouwing, in de rooilijn van het gesloopte hoekpand. Het nu gesloopte hoekpand is rond 1900 gebouwd, met behoud van de toen bestaande rooilijn.⁶

Uit de archeologische inspectie blijkt dat de oorspronkelijke singel die hier gelegen heeft, breder geweest is dan 5,5 m. Bij de bouw van de huizen aan het begin van de 19e eeuw is de singel aan de zuidkant versmald. Er is namelijk een heel scherpe grens tussen de vulling van de sloot en een grondverbetering die precies de rooilijn van de oude bebouwing volgt. Deze constatering wordt eveneens ondersteund door het vondstmateriaal dat in de singelvulling is aangetroffen: vondsten van na 1800 zijn niet aangetroffen.

Een breedte van minimaal 5,5 m is een redelijke maat voor een singel of gracht: het lijkt erop dat de Noordersingel vroeger (vóór 1800) toch verder doorgelopen heeft dan tot aan de Kruisstraat. Bij de huizenbouw na 1800 is de singel versmald tot sloot. De grondverbetering geeft de oude rooilijn aan; het gedeelte waar tijdens de inspectie de singelvulling werd aangetroffen zal toen zijn gedempt (tussen huizen en sloot). De dempingslaag die op de oude singelvulling gelegen moet hebben om de ruimte tussen huizen en sloot begaanbaar te maken, was in de bouwput niet meer aanwezig.

⁶Met dank aan dhr. J. Battjes voor de benodigde informatie.

Afbeelding 8. Fragment van de kadastrale minuut uit 1832, met het onderzoeksgebied rood omcirkeld.

4 Samenvatting

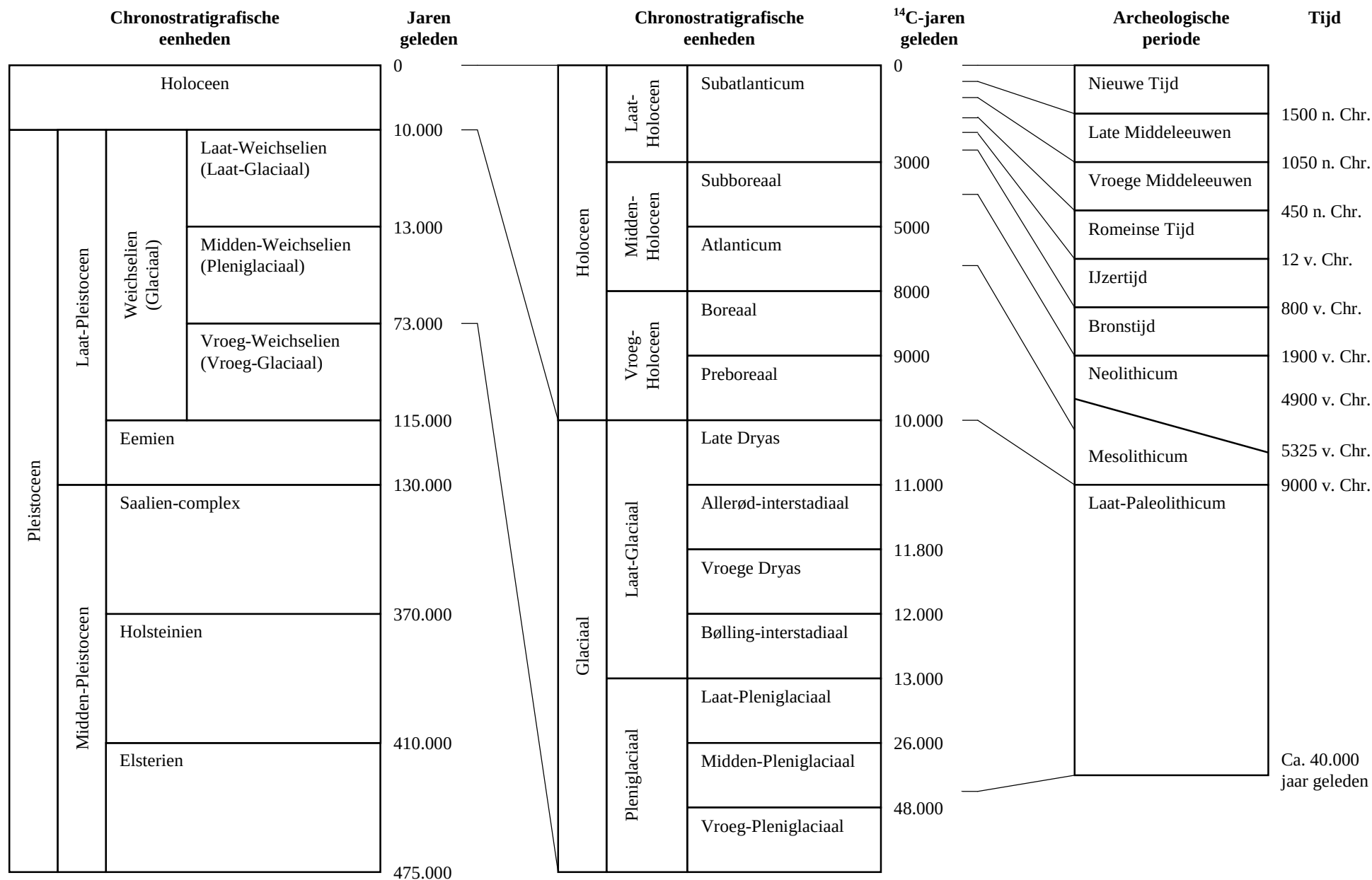
In opdracht van Warenhuis Vanderveen BV heeft Archaeological Research & Consultancy (ARC bv) een archeologische inspectie uitgevoerd op het nieuwbouwterrein van het warenhuis op de hoek Koopmansplein – Kruisstraat in het centrum van Assen. Tijdens de inspectie is een deel van de oude gracht of singel aangetroffen, die bij het kloosterterrein Maria in Campis moet hebben behoord. Van deze singel zijn twee fasen gevonden. De oudste betreft een minimaal 5,5 m brede gracht/singel, waarin veel vondstmateriaal daterend uit de periode 1600–1800 is aangetroffen. Aan het begin van de 19e eeuw is deze gracht/singel versmald en deels gedempt naar aanleiding van de bebouwing aan de zuidkant ervan. Het noordelijke deel van de oude singel ging dienst doen als sloot. Deze sloot is uiteindelijk tussen 1925–1935 gedempt. Van deze sloot van ca. 2 m breed is de houten beschoeiing teruggevonden.

Literatuur

Berendsen, H.J.A., 2004. *De vorming van het land*. Assen (Fysische geografie van Nederland). 4e, geheel herziene druk.

Brandt, R.W. et al. (red.), 1992. *ARCHIS. Archeologisch Basis Register, versie 1.0*. Amersfoort.

Mulder, E.F.J. de, M. C. Geluk, I .L. Ritsema, W. E. Westerhoff & T. E. Wong, 2003. *De ondergrond van Nederland*. Groningen/Houten.

Bijlage 1. Een overzicht van geologische (chronostratigrafische) en archeologische periodes. Door: A.J. Wullink. Gebaseerd op: Brandt et al. 1992; De Mulder et al. 2003; Berendsen 2004.